

Bila je krotka kakor vedno,
ponižna in uboga,
bila je blagor,
živo trpljenje, mati večnosti.
Žeja pravice.

VZŠLO JE Vzšlo je čudovito belo
solno sonce,
zlato oblačilo patriarhov.

Odšel bom od tod med
vzponi valov in prepevanji
galebov, kriki zaklanih oblakov.

Ne bom odhajal sam.
Dolgi žarki bodo
sledili moji senci.

Nekje med peto in šesto,
ko bo listje mrakov
razpelo šotor suhe kože

in izsulo iz sebe šume,
bom že dozdevanje
samega sebe – sen.

Jubilejna lavdacija za Pavleta Zidarja

Matjaž
Kmecl

Nekaj pripovednih povodnji se zliva prek slovenske literature, kot vsakoletne nilske vode: prvo je povzročil Jurčič, ki pa je živalsko tlačanal našemu zgodnjemu časopisju ter izčrpan in prehlajen prezgodaj umrl; komaj si je mogoče predstavljati, kaj in koliko bi bil še vse napisal, če ga ne bi bila božja krivičnost pri sedemintridesetih poklicala k sebi in če ne bi bil zadnjih deset let sleherni dan napisal in obdelal po štiri časopisne strani Slovenskega naroda; tako pa je pač za njim ostalo samo štirideset dram, povesti in romanov. Potem je bil Cankar

s petindvajsetimi debelimi knjigami vsega mogočega, zvečine pa pripovednega; in nato Bevk, legenda slovenske epske zgovornosti in nenaveličanosti (120 knjižnih naslovov). Še za njim Ingolič z blizu 70 knjigami. O malo obotavljivejših, kot je bil Pregelj, ne govorimo. Zadnji, čeprav brzkone ne poslednji, v tej vrsti je Pavle Zidar, ki se je kot pesnik in pisatelj iz državljanskega Zdravka Slamnika, rojenega 1932., rodil leta 1956: takrat mu je menda Cene Vipotnik dopovedal, da je pesnik nekaj drugega kot učitelj, kar se mora videti že iz imena.

Ko sem pred kakim poldrugim desetletjem delal bilančni izbor njegove pripovedne plodovitosti, kasneje je izšel pod naslovom »Ran imam polno, zato mi dobro dé«, sem prvokrat osupnil nad vso to množino – kakšnih 45 knjig v slabih dvajsetih letih. Začuden sem bil nad tolikšno zmogljivostjo in ugibal, od kod moč in nepojemljivo veselje, celo to sem prešel, kolikokrat je moral samo udariti ob pisalni stroj (štirimilijonkrat); do danes se je spisek naslovov podvojil (in seveda število udarcev v stroj tudi). Kakšna strašna obsedenost! Ob priložnosti mi je Taras Kermauner, ki je enako zgovoren, le da v esejizmu, pol za šalo pol zares pripovedoval, da se kot breja žival usede za pisalni stroj in se izprazni; zraven si postavi kozarec z marmelado za najnujnejše dopolnjevanje moči in »dela in dela«. Zidar ob svojem jubileju pravi, da ponori ob praznem papirju, ki je prihodnost in provokacija (ker je še nepopisan).

In zdaj, ko se radovednost, od kod vse to, ponavlja, me na hitrico spreleti, da pri Zidarju sploh ne gre samo za notorično in aksiomatično »epsko širino«, nedeljeno in neizbirčno zanimanje za vesoljni »orbis terrarum«, kolikor ga sploh je in ki mora po prepričanju teoretikov pripovedovalca zanimati v vseh podrobnostih; da tudi ni jurčičevsko uživaško zanimanje za fabulo, ki je seveda v sleherni pripovedi ali drami neizbežna; pa tudi ni ingoličevsko ponavljanje življenjskih vsakdanjosti v najrazličnejših slikovitih različicah – temveč da gre za nekaj povsem petega. Na hitrico rečeno bi to lahko bilo občutenje življenja kot nejasnosti, kot večne igre imanence s transcendenco (še raje obratno), očitnosti s skritostjo, razuma s slutnjo. Zmeraj spet se skozi njegov hlastno zastavljeni tekst oglašča naporna bolečina zaradi nedosegljivosti in nedosežnosti kritih bistev; nekakšna nezavedna, skoraj religiozna težnja po dokončnem. Ker pa so te reči nerazberljive in jim nikoli ni mogoče priti čisto do konca, je seveda epska motivacija, ki se iz njih napaja, neizčrpna. Peterica človeških čutov (in še kakšen pomožen povrh) je prenebogljen in prenezadosten pribor; razum, ki se iz statistične izkušnje teh čutov napaja, enako. Mogoče zato pri Zidarju potajen kult asketizma in trajen bes nad onemoglim razumom (tudi v tukaj objavljenem odgovarjanju uredniku Sodobnosti). Intelkt je diktator – ampak drugačne vrste, kot smo navajeni: človeku, še posebno raziskujočemu, ukazuje nemoč. – Drugi napajalec Zidarjeve epske stanovitnosti ali stanovitne zgovornosti je nekakšen preganjavični strah pred svetom, v katerem nam je dano živeti, pripovedovalcu pa opazovati in prikazovati. Svet preprosto ni varen – mogoče že po svoji naturi, čeprav bi tisto še šlo, bolj potem, ko se vanj ugnezdi človek s svojo »kulturo«, institucijami, z zmaličeno ustvarjalnostjo, fiksnimi idejami in strastmi. Ni treba pozabiti, da je velik del Zidarjevega življenja tekel v senci gestapa in podeželske udbe. Tudi takšna konfliktnost, kadar se zažre v človeka, ne odjenja in je v njem »rabelj hudi«: nenehoma vznemirja, straši in preganja. – Ko se končno ob vse to ustopi še Zidarjev prirojeni pripovedni talent, sijajen in plastičen

občutek za situacijo, zmožnost večrazsežnostnega, kontrapunktičnega gledanja ter ob tem odličen občutek za humor pa potreba po pripovedovanju, dopovedovanju in zabavanju, sebe in drugih, je mogoče razlaga njegove enormne plodovitosti vsaj približno nakazana, pogojno sprejemljiva ali celo v osnovi zaokrožena.

Nejubilajna tema za banalne firbce.

Mnogo bolj občutljivo je vprašanje, zakaj se je Zidar ne glede na svojo pripovedno-inscenacijsko nadarjenost tako kmalu prelevil iz pripovedovalca v nekaj, čemur sem svojčas rekel oznanjevalec, v nekakšnega epskega esejista, torej iz elementarnega mimetika v prefermentirano mišljenje, iz poezije v noezo (seveda nikoli dokončno) ali vsaj poetično spoznavanje – do kamor pač s svojo smrtno ubornostjo sežemo. Značilno je njegovo ničkolikokrat ironično izražanje o »profesorjih«, ljudeh, ki ne znajo drugače in življenje potikajo po razvidno in skrbno registriranih predalčkih. Kakor »profesorstva« ne mara, pa je velikanski del njegove literature nastal iz napore po uzaveščanju nezavednega, po prepoznanju, po razumetju. Nastajal je kot odgovor na vprašanja, še najraje ontološka, o poslednjih, dokončnih in končnih rečeh, o življenju in smrti (Bog gre zraven). Že bolj zgodaj si je na primer zastavil vprašanje o pravici do zdravljenja neozdravljive bolnosti: kakšno pravico naj bi imel človek, da se vtika v odločitve narave, ki ji lahko seveda rečemo tudi Usoda ali Bog ali kako drugače; zdravljenje je zmeraj spet takšno vtikanje, svojevrstna nadutost. Ali pa ne?

Skorajda ni mogoče verjeti, da bi ob svojem izpričanem narativnem talentu obnemogel pred elementarno mimetično izmojstritvijo zgodbe ali situacije – še posebej, ker iz nje zmeraj spet vseeno izhaja – bolj ko je slikovita in brutalna, boljše je. Lep primer razberemo lahko tudi v tejle Sodobnosti: po svoje abstrakten odgovor utemeljuje na avtobiografskem eksemplu, večše zapletenem in »razdrasanem« s sijajnimi humornimi in drugimi observacijami ali vsaj opazkami; in vendar je ta eksempel uveden z noetičnim uvodom in zaključkom: ves čas ostaja bralcu v zavesti, da ni sam sebi namen, da je služnosten, da je servisnega značaja – da z načinom, ki ga je Hegel zapisal in pokojni Ahac med Slovenci razširil kot »čutno sevanje ideje«, dopoveduje zelo subtilne in abstraktne ideje, takšne, kakršnih z algebraičnim jezikom preprosto ni mogoče izraziti in jih je mogoče v recepcijo pripeljati samo kot vtis, kot slutnjo – ne kot jasno odmejen pojem; ne kot psevdočutne osnove za takšno ali drugačno estetsko uživanje, temveč kot uživanje ob uzaveščanju.

Že od starih pridigarjev sem pa vemo, da je tak način dopovedovanja – to je eksemplificiranje, ponazarjanje, prevajanje idejnega v čutno – zmeraj spet prehajanje iz oznanjevanja v mimetiziranje in poezijo. Da je to hoja po zelo ozkem robu, od koder se je mogoče zelo hitro prevezniti na eno ali drugo stran. Znamenit primer je Tobija Lionelli (Janez Svetokriški), ki mu prav zdaj proslavljamo 300 let odločitve za natis peterice knjig Svetega priročnika, pridižnega vademekuma, prve najave prihodnjih pripovednih povodnji na Slovenskem.

Iz tega bi torej logično sledila misel, da je Zidar ostajal bolj ali manj čist pripovedovalec le bolj poredko, še najbolj ob začetkih (sijajen je v Dimu). Zelo naglo je povzel epski esejizem – že navzven se vidi – premi govor je na primer le še v pomožni funkciji, kot da je referiran, epska uprizoritvenost tudi (nobenih narekovajev več): seveda z velikanskim temperamentom, z neskončno intelektualno vznemirjenostjo, s slikovito zgo-

vornostjo, pa vendar s temeljnim odnosom do sveta kot vprašanja in do sebe kot do možnosti odgovarjanja (bel papir kot provokacija). Ni čisto tako, kot se bo marsikomu, ki bo ta zapis po naključju bral, poenostavljeno zdelo: toda Zidar je eden zadnjih velikih slovenskih pridigarjev.

Seveda pridigar novega veka in novega sveta, poln sprotnega dvoma in končne vere, v katero morda dokončno niti ne verjame; prepoln patetične religije z ironičnim obstretom tega sveta; zvrhan božje besede in človeškega posmeha: skratka, pridigar, ki je neizbrisno okužen z mladomeščansko izkušnjo, tako da ne ve čisto natančno, kaj in kako sam s sabo in s svojim Bogom (bogom); zato pa kar naprej govori o njem, zase in za druge. Prepričuje o nečem, o čemer sam ni docela prepričan, v kar pa na sebi lasten način verjame.

Vem, bere se kot vaja iz dialektike in kot komaj znosna konfuzija, vendar sledi Zidarjevemu redu: »ran ima mnogo, zato mu dobro dé«; lahko bi obrnili: »zdrav je in cel, zato je ves nesrečen«. Ali: »En sam smrtni greh ga je, zato se veseli, da ima Boga«, ali pa: »Nedolžen je kot jutranja rosa in je zato do konca razboljen«. Vse to je v njem in prav to je dobro, poosebljen kontrapunkt v prvotnem in kasnejšem glasbeniškem pomenu.

Zato naj ob tej voščilni lavdaciji, ki ni dosti prida, če ni iz nje čutiti svojevrstnega občudovanja, strnjeno ugotovim, da ni niti enega samega zagotovila, da bi Pavle Zidar hitro končal pisanje.

Hvalabogu! Ves Egipt je živel in še živi od vsakoletne Nilove povodnji in njenega blagoslova.